

## Vergi Uyumunu Etkileyen Faktörlerin Vergi Açığına Etkisi

The Effect of Factors Affecting Tax Compliance on The Tax Gap

### Öz

Ülkeler mali çıkarlarını korumak amacıyla vergi açığı düzeyine göre vergi sistemlerini yeniden gözden geçirirler. Toplanamayan vergi gelirleri nedeniyle devlet gelir ihtiyacını karşılama yollarını arar. Vergi açığı, gelirin eksik beyan edilmesi, vergilerin eksik ödenmesi ve vergi beyannamesi verilmemesi sonucunda ortaya çıkmaktadır. Ancak, devletin hizmet ve harcamalarından memnuniyetsizlik, kasıtsız hatalar, vergi mevzuatının karmaşıklığı ve kayıt dışı ekonomi açığının oluşmasında etkili olmaktadır. Devlet vergi açığını ölçerek ödenecek toplam gelirin kimden tahsil edilmesi gerektiğini bilir ve o alana odaklanır ve sorunlu alanlara çözüm üretir. Yüksek derecede vergi uyumu sağlanabildiği takdirde vergi açığı azalır. Vergiye uyum, vergiye karşı tutum ve davranışlara göre şekillenir. Vergi uyumunu olumsuz etkileyen durum ve faktörlerin belirlenmesi vergi açığı probleminin çözümünde önem arz etmektedir. Söz konusu açığın azaltılması için vergi uyumunu etkileyen faktörlerin tespiti gereklilikler arasındadır. Bu çalışmada vergi gelirlerinde kayıpların yaşanmaması için vergi uyumunu etkileyen faktörler incelenerek vergi açığı açısından durum değerlendirilmesi yapılmıştır.

### Abstract

Countries review their tax systems according to the level of tax gap in order to protect their financial interests. Due to uncollected tax revenues, the state seeks ways to meet its revenue needs. Tax gap arises as a result of under-declaration of income, underpayment of taxes and failure to file a tax return. However, dissatisfaction with the services and expenditures of the government, unintentional mistakes, complexity of tax legislation and the informal economy are effective in the formation of the deficit. The government knows from whom the total income to be paid should be collected by measuring the tax gap, and focuses on that area and produces solutions to problematic areas. If a high level of tax compliance can be achieved, the tax gap will decrease. Tax compliance is shaped by attitudes and behaviors towards tax. Determining the situations and factors that negatively affect tax compliance is important in solving the tax gap problem. Determining the factors affecting tax compliance is among the requirements in order to reduce the said deficit. In this study, in order to avoid losses in tax revenues, the factors affecting tax compliance were examined and a situation assessment was made in terms of tax gap.

### Giriş

Kayıt dışı ekonomiden daha fazla pay alan ekonomiler genellikle potansiyellerinden daha az vergi toplarlar. Yasal gelir potansiyeli ile toplanan gerçek gelir arasındaki fark genellikle "vergi açığı" olarak ifade edilir. Ekonomik gelir potansiyeli ile toplanan gerçek gelir arasındaki fark "vergi alanı" olarak adlandırılır. Vergi alanı, bir ülkenin mevzuatına göre değil, ekonomik gücü göz önüne alındığında toplayabildiği gelir miktarıdır. Pozitif bir vergi alanı, ülkenin gelir potansiyelini ekonomik kapasitesine kadar tam olarak kullanmadığını gösterir. Negatif vergi alanı ise ülkenin ekonomik kapasitesinin çok üzerinde tahsilat yaptığını (İskandinav ülkeleri ile Danimarka, Fransa ve İtalya vb.) göstermektedir (Khwaja ve Iyer, 2014: 22).

Vergi açığı, insanların yaşam kaliteleri üzerinde doğrudan bir etkiye sahip olabilir. Çok basit bir şekilde ifade edersek, eğer vergi açığı küçükse, devletin harcayacak daha çok şeyi vardır. Eğer

### Tülin Akdoğan

Öğr. Gör. Dr., Sakarya Uygulamalı Bilimler Üniversitesi, Rektörlük, Sakarya, Türkiye, tulinakdogan@subu.edu.tr  
Orcid No: <https://orcid.org/0000-0002-1236-4552>

### İbrahim Akdoğan

Öğr. Gör. Dr., Sakarya Uygulamalı Bilimler Üniversitesi, Kaynarca Seyfettin Selim Meslek Yüksekokulu, Finans-Bankacılık ve Sigortacılık Bölümü, Sakarya, Türkiye, iakdogan@subu.edu.tr  
Orcid No: <https://orcid.org/0000-0001-9029-8872>

### Article Type / Makale Türü

Research Article / Araştırma Makalesi

### Anahtar Kelimeler

Vergi açığı, Vergi uyum açığı, Vergi bilinci.

### Keywords

Tax gap, Tax compliance gap, Tax awareness.

JEL Codes: H20, H21, H26

Submitted: 11 / 04 / 2023

Accepted: 20 / 06 / 2023

büyükse, hükümetler bütçe açıklarıyla nasıl başa çıkacakları konusunda seçimler yapmaları gerektiğini düşünürler ve son yıllarda bu tür kararların sonucunda zarar gören vatandaşlar daha az kamu hizmeti almak zorunda kalırlar (Murphy, 2014: 2).

Vergi açığını tahmin edebilmek, kamu maliyesi sürecinde devlet hazinesinin mali çıkarlarını korumak için analizler yapmaya ve karşı önlemler almaya izin verecek bir tür kontrol önlemi olarak hizmet edebilmesi açısından çok önemlidir. Vergi açığının büyümesi sosyo-ekonomik politikanın hatalı olduğunun ve ticari faaliyetin ekonomik ve yasal karakterini yeniden kazanabilmesi için düzeltilmesi gerektiğinin bir işaretidir. Katlanılabilir eşiği (GSYİH'nın yaklaşık %5'i) aşan vergi açığı sürdürülebilir kalkınmanın gereklilikleriyle uyumlu olmayan üretim faktörlerinin üzerinde her zaman bir miktar etkiye sahiptir. Kayıt dışı ekonomik faaliyetin hem gelişmekte olan hem de gelişmiş ülkelerde mevcut olduğuna da dikkat edilmelidir (Raczkowski ve Mroz, 2018: 568).

Bir ülkenin GSYİH'nın %15'inin üzerindeki vergi gelirleri, ekonomik büyüme ve nihayetinde yoksulluğun azaltılması için kilit bir bileşendir. Bu oranın altındaki ülkelere yerel kaynak seferberliği yapılması çok önemlidir. En azından % 15 düzeyine ulaşmak, ülkelerin sağlık, eğitim ve altyapıya yatırılacak yeterli yerel kaynakları oluşturmasına yardımcı olur. Gelişmekte olan birçok ülkenin Vergi Geliri-GSYİH oranı düşüktür. En son veriler, yaklaşık 60 ülkenin yüzde 15 eşığının altına düştüğünü göstermektedir. Ancak ülkelerin ayırt edilirken vergi dışı önemli gelir kaynaklarına sahip olanlar ve olmayanlar şeklinde ayrılması daha etkindir. Örneğin Kuveyt ve Suudi Arabistan gibi zengin petrol ihraç eden ülkeler alternatif gelir kaynaklarına sahip oldukları için hariç tutulmaları gerekir (Junquera-Varela ve Haven, 2018).

Her ülke benzersiz bir dizi koşulla karşı karşıya olduğu için vergilendirmeye yönelik evrensel bir politika yoktur. Bazı durumlarda, vergi dışı gelirler önemli alternatif gelir kaynaklarıdır. Düşük vergi gelirleri ise karmaşık politik-ekonomi meselelerinin sonucudur. Bununla birlikte, % 15'lik taşma noktası metodolojisinin uygulanması ve yerel vergi gelirlerinin Resmi Kalkınma Yardımı'nı tamamlama veya yerini alma potansiyelinin analizi ülkelerin vergi sistemlerinde reform yapılmasına ve daha sonra daha etkili olabilecek şekilde iyileştirilmesine yönelik uluslararası desteğe öncelik vermek için zorlayıcı bir başlangıç noktası sağlar. Resmi Kalkınma Yardımı düzeyi yüksek olan ülkeler, vergi reformu açısından daha fazla önceliklendirmeye aday olabilir. Sonuç olarak, gelişmekte olan ülkelerin, kalkınma finansmanını en üst düzeye çıkarmanın ve kalkınmalarını karşılayacak yeterli iç kaynak yaratmanın bir yolu olarak, vergi açığını (tahmini 180,8 milyar dolar) kapatması ve vergi gelirlerinde GSYİH'nın % 15'ine ulaşması çok önemlidir (Junquera-Varela ve Haven, 2018). Her ülke kendi hazinesinin mali çıkarlarını korumak ve önlemler alabilmek için vergi açığını tahmin edebilmelidir (Keyifli, 2019: 1012).

Vergi açığı en çok küçük işletmeler ve serbest meslek sahipleri tarafından gelirlerin eksik raporlanmasından kaynaklanmaktadır. Bu tip kaçakçılığın ise tespiti zordur çünkü nakit işlemleri herhangi bir kayıt grubuna yansıtılamaz. Küçük işletme sahipleri ve hane halkı çalışanları en düşük vergi uyumluluğuna sahip gruplardır (Raskolnikov, 2006: 575). Politika yapımcılar ve vatandaşlar arasındaki işbirliği, vergi açığını azaltmak için etkili bir çözüm olabilir.

Vergi açığı ile ilgili birkaç olası tanım vardır. Vergiye uyumsuzluk gösterildiğinde mükelleflerin ödemesi gereken vergi ile fiilen zamanında ödedikleri vergi arasındaki fark vergi açığı olarak tanımlanabilir. Plumley (2005), bu farkın üç bileşene ayrıldığını belirtmiştir: (1) beyanda bulunmama (beyanname vermeme), (2) eksik raporlama (gelir ve ayrıca kesintilerin fazla beyan edilmesi) ve (3) eksik ödeme (bildirilen vergilerin tam olarak ödenmemesi). Literatürde vergi açığını "gizli ekonomi" veya "gizli gelir" olarak tanımlayan Giles (1997; 1999), vergi açığını gizli gelirin uygun bir vergi oranıyla çarpımı olarak tanımlamıştır. Vergi açığı rakamlarına bakarak vergi uyum düzeyi hakkında tahminde bulunulabilir. Vergi açığı kavramı vergiye tam uyum konusunda tahsil edilecek vergi ile uyumun tam olmaması durumunda tahsil edilecek vergi miktarı arasındaki fark olarak da tanımlanabilir. Vergi açığı kavramı doğrudan alınamayan vergi miktarını göstermek amacıyla kullanılabilir gibi, vergi uyumundaki açığı ifade etmek üzere de kullanılabilir. Ancak bazı yükümlülerin kanunlarca kendilerine tanınan vergi kolaylıklarından yararlanmamaları sonucu ödemeleri gerekenden daha fazla vergi ödemek durumunda kalmaları vergi açığı kavramının vergi uyumu için kullanılmasının doğru sonuçlar vermeyebileceğini de göstermektedir (Gökbel, 2011: 22).

Aslında bahsedilen tanımların tümü, vergi kanununa uyulmamasından kaynaklanan gelir kayıplarından bahsetmeye çalışmaktadır (Gemmell ve Hasseldine, 2012: 2-3). Kişilerin vergi bilincinin yüksek olması durumunda vergiye gönüllü uyumun da olabildiğince yüksek olması beklenir. Bu sayede gelir kayıpları minimum seviyede kalır. Dolayısıyla vergi açığı ile vergi uyum açığı arasında bağ olduğu açıktır.

Vergi açığı esasen vergi politikası açığı ile vergi uyum açığından oluşmaktadır. Vergi politikası açığı, bir hükümetin servet gibi potansiyel bir vergi matrahını vergilendirmeme kararı sonucunda bir ülkede ödenmeyen vergidir. Buna ek olarak, bir hükümet tarafından vergilendirilebilecek bir gelir kaynağından mahsup edilmek üzere verilen vergi indirimleri, istisnaları ve muafiyetlerinin değeridir. Vergi uyum açığı ise yürürlükteki mevzuatın vergi dairesinin uygun gördüğü şekilde uygulanması durumunda bir ülke tarafından toplanacak vergi miktarı ile gerçekte toplanan vergi miktarı arasındaki fark olarak tanımlanır. Bunun sebeplerinden biri vergi mükellefinin tercih ettiği bir davranış olan vergi kaçakçılığıdır. Vergi mükellefi, vergi yükümlülüğünün doğması gereken bir gelir kaynağını vergi makamlarına bildirmemeye karar verdiğinde veya kanunen hak kazanmadıkları beyan edilen gelirlerine mahsup etmek için ödenekler, giderler ve indirimler talep ettiğinde gerçekleşir (Murphy, 2019: 6).

Desai ve Dharmapala (2006), şirket yöneticilerinin vergi ödemekten kaçınmak için karmaşık stratejiler kullandıklarını belirtmişlerdir. Vergilerin düşürülmesinin pay sahiplerinin çıkarına olduğu bahanesiyle şirket kaynaklarının kişisel çıkarlarına yönlendirilmesi ve finansal tablolarla yapılan çarpıtmaların gizlenmesi sağlanmaktadır. Politik maliyetler şirket büyüklüğünün bir fonksiyonudur. Daha küçük şirketler daha az görünürdür, dolayısıyla servetin eşitsiz dağılımı konusunda daha az sorun yaşarlar. Şirketler büyüdükçe bunlara cevap verme sorumluluğu da artmakta ve şirket yöneticileri çok çeşitli talep sahiplerine cevap verme görevi üstlenmektedir. Sonuç olarak şirket yöneticileri hesap verebilirliği azaltmak ve karı manipüle etmek için daha güçlü bir motivasyona ve isteğe sahip olurlar. Jensen ve McLing (1976), daha büyük şirketlerin hükümet tarafından daha yakından izlendiğini iddia etmektedir. Bu şirketlerin yöneticilerinin mevcut dönemdeki başarıyı sonraki dönemlere aktaracak muhasebe yöntemlerini seçmeleri kuvvetle muhtemeldir. Bu nedenle şirket büyüdükçe vergi açığının da artması beklenmektedir (Qaderi vd., 2019: 174).

### 1. Vergi Açığı Oranı'nın Hesaplanmasının Önemi

Bir ülkedeki vergi açığının % 30'u, vergi politikasının son derece önemli olduğunu ve bir ülkenin mali etkinliğini belirleyebileceğini göstermektedir (Raczkowski ve Mroz, 2018: 581). Vergi açıklarını tahmin eden hükümetlerin sayısı son derece şaşırtıcıdır. Son anketler yalnızca Birleşik Krallık'ın yıllık vergi açığı tahmini hazırladığını göstermektedir. Tüm AB üye devletlerinin yaklaşık yarısında vergi açığına ilişkin hiçbir yerel tahmin hazırlanmamıştır. Diğerlerinin çoğunda (bu kuralın en büyük istisnası İtalya'dır) genellikle dikkate alınan tek vergi açığı, katma değer vergisi (KDV) için olandır. Bunun nedeni, Avrupa Komisyonu'nun bu konuyu kendisinin dikkate alması ve her bir AB üye devleti için ülkeye göre analiz edilen KDV açığı hakkında yıllık bir rapor yayınlaması olabilir (Murphy, 2021: 61). Ancak söz konusu KDV açığı tüm vergi açığını göstermediği, ancak bir yetki alanındaki 'gölge' veya 'gözlemlenmeyen' ekonominin ölçeğini ima ettiği vurgulanmaktadır. Kayıt dışı ekonominin GSYİH tahminlerine zaten dahil edildiği varsayılırsa, daha düşük vergi açığı tahmini uygundur. Çoğu durumda kayıt dışı ekonominin yalnızca bir kısmı GSYİH'ya dahil ediliyorsa, o zaman daha yüksek rakam daha iyi bir gösterge olabilir (Murphy, 2019: 8-10). Vergi açığının hesaplanması gönüllü uyum düzeyine bağlıdır. Bu yaklaşımda beyan edilmesi ve ödenmesi gereken vergi ve harçlar karşılaştırıldığında vergi açığı olan bir farkla sonuçlanır (Harremi, 2014: 367). Çağdaş vd. (2020)'nin çalışmasına göre vergi açığının oluşumunda sosyo-ekonomik faktörler finansal gelişmişlik düzeyine oranla daha etkilidir. Vergi idaresinin farklı sektörler bazında farklı eğitim düzeylerine yönelik eğitici çalışmalar yapması ve bunu telekomünikasyon araçları ile herkese ulaştırması vergi açığının kapatılması açısından yerinde olacaktır (284).

Vergi açığını kapatma eyleminin, bir ülkenin daha fazla vergi geliri elde etmesi gerektiği anlamına gelmemesine dikkat etmek çok önemlidir. Kendilerinden beklenen tüm vergiyi ödeyen

uyumlu vergi mükelleflerinin, uyumlu olmayan vergi mükelleflerinin kazançları arttıkça vergi oranlarının düşebileceği anlamı çıkarmalarına sebep olabilir. Bu sorun, hükümet tarafından seçilen bazı alanlarda sosyal ve diğer ekonomik hedeflerini karşılamak için vergi oranını veya vergi matrahını azaltarak başarılabilir. Vergi açığının üstesinden gelmek için yasalara uyanlar ve uymayanlar arasındaki ekonomik eşitsizliği azaltmayı amaçlayan bir politika uygulanabilir (Murphy, 2019: 7).

Kayıt dışı ekonomiden kaynaklanan vergi gelirlerinin kaybı nedeniyle vergi gelirlerinin GSYİH içindeki ağırlığı azalmaktadır. Resmi GSYİH hesaplarında yer almayan vergi kayıpları, kayıtlı mükelleflere yansıtılarak denge sağlanmaktadır. Kayıt dışı ekonominin büyüklüğüne bağlı olarak, toplam vergi gelirlerinin resmi GSMH'ya oranlanmasıyla ortaya çıkan vergi yükü rakamları gerçeği yansıtmamaktadır. Ekonomideki gerçek vergi yükünü tespit etmek için vergi gelirin resmi ve gayri resmi GSMH toplamına bölünmesi gerekir. Resmi vergi yükünün gerçek vergi yükünden yüksek olması kayıt dışı ekonomiyi geliştirmektedir (Erdağ 2007'den aktaran Polat, 2020: 449).

Reckon (2009)'a göre kişi başına düşen GSYİH'deki artış vergi açığını azaltır (Andrejovská vd., 2020: 12). Her ülkenin ekonomi yapısı farklı olduğu için vergi açığını tahmin ederken her şeyden önce GSYİH ile (% olarak) karşılaştırılması gerekir. Nominal değer ise ikincil olarak dikkate alınmalıdır. Ek olarak, vergi açığı kamu maliyesi sistemi için bir risk taşıdığından, bir ülkedeki sosyo-ekonomik sistemin yanı sıra kamu borç miktarı ile de kıyaslanmalıdır (Raczkowski ve Mroz, 2018: 581).

Vergi açığının çok yüksek nominal değerleri dikkate alındığında ekonominin büyüklüğü devreye girer. GSYİH'nın yüzdesi olarak daha büyük ekonomiler, üretim faktörlerini daha etkin bir şekilde benimseme ve vergi kaçakçılığından kaynaklanan kayıpların bir kısmını geçersiz kılma yeteneğine sahiptirler. Ancak bu durum kamu kurumlarının işleyişinde şeffaflığın ve etkinliğin daha yüksek olduğu ve organize suçlar dahil suçla mücadele edilen ülkeler için geçerlidir (Raczkowski, 2015: 66).

Tablo 1'de Türkiye'nin 2005-2019 yıllarında GSYİH, kayıt dışı ekonomi, vergi oranı ve vergi açığı miktarlarına yer verilmiştir.

**Tablo 1. Türkiye'nin 2005-2019 Yılları Arası Vergi Açığı Oranları**

Yıllar	GSYİH (Milyon TL)	Kayıt Dışı Ekonomi (GSYİH %)	Vergi Oranı (%)	Vergi Açığı (Milyon TL)
2005	648.931	28,8	46,1	8.611
2006	758.390	28,9	45,7	10.018
2007	843.178	28,1	44,3	10.498
2008	950.534	26,9	44	11.254
2009	952.558	30,6	42,9	12.507
2010	1.098.799	28,5	42,9	13.438
2011	1.297.713	26,2	39,7	13.496
2012	1.416.798	26,5	39,7	14.905
2013	1.567.289	25,8	39,4	15.939
2014	1.952.638	26,2	39,8	20.366
2015	2.350.941	27,7	40,5	26.378
2016	2.626.560	29,1	40,5	30.967
2017	3.133.704	28,6	40,4	36.194
2018	3.758.316	28,5	40,4	43.296
2019	4.320.191	28,7	42,3	52.447

Kaynak: Uygun ve Gerçek, 2021: 299.

Tablo 1 değerlendirildiğinde, kayıt dışı ekonominin GSYİH yüzdesinin 26-30 seviyesinde olduğu ifade edilebilir. Vergi oranları yüzdesi %46,1'den 2019 itibariyle %42,3'e gerilemiştir. Vergi açığı tutarlarının ise sürekli artış eğiliminde olduğu dikkat çekmektedir.

## 2. Vergi Uyum Faktörlerinin Vergi Uyum Açığı Açısından Değerlendirilmesi

Uyum ve uyumsuzluk sırasıyla vergi ödeme veya mevcut vergi yükümlülüklerini azaltma konusundaki fiili davranışlardır. Bununla birlikte aynı davranışsal sonuçlar farklı niyetlerden kaynaklanabilmektedir. Bu nedenle gönüllü ve zorunlu uyumla birlikte vergiden kaçınma ve vergi kaçırmayı ölçen birçok ölçek geliştirilmiştir (Kirchler ve Wahl, 2010: 333).

Song ve Yarbrough (1978)'in çalışması insanların vergi uyum davranışını açıklayan temel faktörün, kanun uygulayıcı kurumlarca tespit edilme olasılığı ve sonrasında korkusu olduğunu ortaya koymaktadır. Diğer bulgu, vergi etiği seviyesinin, şüphenin derecesi ile olumsuz yönde ilişkili olmasıdır. Anket çalışmasında katılımcılardan, başkalarının hukuka daha sadık bir şekilde uyduklarına inanmaya meyilli olanların vergi etiği endeksinde yüksek puana sahip oldukları, başkalarının hile yaptıklarına inanmaya meyilli olanların ise düşük vergi etiği puanına sahip oldukları görülmüştür (444).

Mükelleflerin vergiye yaklaşımları kendi kişisel özelliklerinden etkilenebileceği gibi kişisel olmayan (ülkenin sosyal, siyasal ve ekonomik durumu) etkenlerle de ilişkilidir. Kişi kendisini çevreleyen değişkenlerden etkilenirken aynı zamanda bu değişkenleri etkilemektedir. Devletin birincil gelir kaynağının sürdürülememesi, kamu hizmetlerinin uygun şekilde sunulmasını tehlikeye atmaktadır. Ayrıca bu durum kamu makamlarına itaatsizliğe yol açabilecek vergilendirmeye karşı bir tepkiye yol açabilir. Bu nedenle, mükellefin ihtiyaçlarını dikkate alan ve vergilendirme sürecine sosyal ve psikolojik açıdan yaklaşılmasına imkan veren bir sistem oluşturulmalıdır (İpek ve Kaynar, 2009: 176-177).

### 2.1. Kişisel Vergi Uyum Faktörleri

#### 2.1.1. Demografik Faktörler

Yaş, cinsiyet, eğitim, ödeme gücü, medeni durum ve meslek gibi demografik faktörler vergi uyumunu dolayısıyla vergi uyum açığını etkilemektedir. Yaşlı bireyler genellikle gençlere göre daha fazla vergiye uyum gösterirler. Bu, yaşlı bireylerin gençlere oranla daha fazla sosyal sermayeye sahip olması (sosyal ve kültürel normları takip etmeye veya içselleştirmeye daha istekli), daha fazla risk altında olmaları ve daha fazla vergi bilgisine sahip olması gibi çeşitli faktörlerden kaynaklanmaktadır (Kornhauser: 2007: 17). Title (1980)'in çalışması kadınların erkeklerden daha uyumlu ve daha az özgüvene sahip olduklarını göstermektedir (Torgler ve Schneider, 2004: 8).

Mükelleflerin ekonomik, sosyal ve psikolojik durumlarındaki farklılık vergilemede adalet ilkesinin sağlanmasını zorlaştırmaktadır. Vergilendirmenin adaletli yapılabilmesi için ödeme gücü yüksek olan mükelleflerden fazla, düşük olandan az vergi alınması gerekir. Geliri yüksek olanların



marjinal tasarruf eğilimi marjinal tüketim eğiliminden fazladır. Düşük gelirlilerde ise tam tersi durum geçerlidir. Zorunlu tüketime ayrılan fonlar bütçelerinde daha geniş bir yer kaplar. Bu nedenle düşük gelirlilerin vergi yükü daha ağırdır. Zorunlu tüketim üzerinden alınan vergilerin arttırılması karşısında sert tepki gösterirler (Aydoğan, 2017: 17-18). Çalışmaların bir kısmına göre evliler yüksek vergi ahlaklıdır. Bir kısmına göre ise ailelerin vergiye uyumsuzlukları daha yüksek bulunmuş olup boşanmış mükelleflerin daha uyumlu olduğu görülmüştür (Çiçek, Çiçek ve Şahin-İpek, 2019: 232). Eğitim seviyesi yüksek olan kişilerin birçok anlamda yetenekleri daha fazladır. Dijitalleşme-egitim ilişkisinin vergi uyumuna olumlu etkilerini arttırmak için, vergi ikliminde etkili olan tüm aktörlere (muhasibeci, vergi mükellefi, vergi denetim elemanları, ...) dijitalleşme eğitiminin verilmesi vergi uyumunu olumlu etkileyebilir (Akdoğan, 2022: 20). Vergi uyum literatüründe serbest meslek sahiplerinin tam zamanlı çalışanlardan daha yüksek uyum maliyetlerine sahip olduğu görüşü hakimdir. Serbest meslek sahiplerinin çalışanlara göre vergi kaçırma veya vergiden kaçınma şansı daha görünürdür. Bu durum onların daha düşük bir vergi uyumuna sahip olduğu tahminine yol açmıştır (Torgler ve Schneider, 2004: 9).

### 2.1.2. Vergi Ahlakı

Yüksek derecede vergi uyumu sağlanabilmesi vergi açığını azaltacaktır. Burada vergi ahlakı kavramı ön plana çıkmaktadır. Birçok araştırmacı, vergi ödemek için içsel bir motivasyon (zorlama olmaksızın) olarak görülen vergi ahlakının, yüksek vergi uyumu derecesinin sağlanmasına yardımcı olabileceğini savunmuştur (Torgler, 2003: 5-6). Vergi ahlakı, bireylerin vergisini, devletin zorlayıcılığını düşünmeden gönüllü bir şekilde ödemesidir. Demokrasi ve devlete duyulan güven duygusu bireyin devlet ile ilişkilerini düzenlemektedir (Aşan, 2014: 70). Vergi ahlakı toplumların kültürel farklılıkları, demografik faktörler, ulusal onur gibi unsurları ön plana çıkardığı için her ülkede farklı etkiler görülür (Yurdakul, 2013: 116-117). Neden her yıl zamanında milyonlarca vergi mükellefinin yükümlülüklerini beyan etmesi ve geri dönüş sağlaması gerekiyor? Uyum ve ahlak ilişkisi Song ve Yarbrough (1978) tarafından geliştirilen basit vergi uyumu davranış modelinde açıklanmaktadır. Modele göre vergi beyan edilmesi neticesinde ödenir. Vergi uyumu ise yasal çerçeve, mükelleflerin vergi ahlakı ile belli bir yer ve zaman diliminde ortaya çıkan fırsat ve diğer durumsal faktörler tarafından belirlenir. Yasal çerçeve; yasaların meşruluğu, etkinliği ile mükelleflerin yasal yükümlülükleri anlamalarından ibarettir. Durumsal faktörler ise gelir, etkin vergi idaresi, işsizlik oranı, vergi oranları vb. oluşur (Song ve Yarbrough, 1978, 444). Vergiye gönüllü uyum; yasal ortam, vatandaşın geliri, işsizlik, vergi oranları ile vergi idaresi kurumlarının etkinliği tarafından belirlenir. Yasal ortamdan kast edilen şey devlet yasalarının meşruiyeti, yasa uygulama sürecinin etkinliği ve vatandaşın yasal yükümlülüğü anlaması ve kabul etmesidir. Vergi ahlakı, vergiye uyum davranışı üzerinde önemli bir etkiye sahip olup tutumsal ve davranışsal olmak üzere iki boyutta ele alınır. Vergi ahlakının tutum boyutu, vergi mükelleflerinin vergi yükümlülükleri konusundaki normatif tutumları anlamına gelmektedir. Vergi ahlakının davranışsal boyutu, vergi yasalarına göre vergi mükelleflerinin uyumluluk faaliyetlerine yansıyan vergi etiği kastedilmektedir (Song ve Yarbrough, 1978: 444).

### 2.1.3. Mükellefin İçsel Motivasyonu ve Devlete Duyulan Güven

Mükellefin içsel motivasyonunda yani vergiyi ödeme isteklerinde devlete duyulan güven, vergi ahlakını olumlu yönde etkiler (Torgler, 2003). Vergi ahlakı ve vergi uyumu iç içe olduğu için bireyler içsel motivasyonları aracılığıyla vergiyle ilgili yasalara gönüllü uyarlar. Yasalara uydukça bu durum zamanla onların davranışlarına yerleşir. Vergi ahlakı bu süreçten olumlu etkilenir (Aşan, 2014: 73). Sonuçta vergi açığı da oluşmamış ya da minimum seviyede oluşmuş olur.

Devlet ile vatandaş arasındaki ekonomik ilişkinin ana kaynağı vergidir. Vergilerin meşruiyeti devlete bağlılık, güven ve vatandaşlık bilincine bağlıdır (Uyanık, 2019: 363). Devlete duyulan güvenin azalması halinde verginin bireyler üzerindeki etik maliyeti azalır. Bu nedenle vergi kaçırma görülebilir. Vatandaş ödeyeceği vergiyi (uyuşan bilgi) ödememesini devlete olan güvensizliğe (çelişen bilgi) bağlayabilir. Vergi yükümlüsü bu durumda kendi içinde çelişkili biliş unsurları arasında tutarlılık oluşturmaya, olumsuz davranışını ise meşrulaştırmaya çalışır (Kitapçı, 2016: 65).

#### 2.1.4. Hizmetlere Duyulan Memnuniyet

Ulusal ekonominin gelişmesi vergi sorunlarının ve bunların nedenlerinin tespit edilmesi ile mümkündür. Tam katılımın sağlanabilmesi için vergi mükelleflerinin görüşleri anketlerle tespit edilebilir, bu sayede bilimsel doğrular da tespit edilmiş olur (Tuay ve Güvenç, 2007: 16-17). Vatandaşlar devletten ne kadar memnun kalırlarsa, o kadar az vergi kaçırma eğiliminde olurlar. Vergi mükellefleri kamu harcamalarının türünü, seviyesini, vergi oranını ve kamu borç miktarını kendilerinden karar verebilmeleri doğrudan demokrasidir. Biraz daha az doğrudan bir tür demokraside bu girişimler referandum için kullanılır. Her birey, mali kontrolün ve vergi kaçakçılığının cezasının belirlenmesinde de yer almaktadır. Buna karşılık, temsili bir demokraside, en iyi kararları veren devlettir ve vatandaşlar sadece çok belirsiz bir şekilde tercihlerini ifade edebilirler (Pommerehne ve Frey, 1992: 10). Mükellefler diğer mükelleflerin vergisel durumlarını bildiğinde vergiye karşı gösterdikleri tutum ve davranışlar değişebilir. Mükellef kendi ödeme gücünün seviyesi ile vergi mükelleflerin yükleriyle orantılı veya orantısız ödedikleri vergilerin seviyesine göre kişisel bir kanaat edinir (Çiçek, 2006: 63). Scholz ve Lubel (1998)'in ABD' de yaptıkları çalışmalarının bulgularına göre devlete ve diğer vatandaşlara duyulan güvenin, içselleştirilmiş herhangi bir görev duygusunun ve yakalanma korkusunun etkisini kontrol ettikten sonra bile vergi uyumunu önemli ölçüde etkilediğini göstermektedir. Etkiler istatistiksel olarak anlamlıdır ve pratik önemde olmak için yeterli büyüklüktedir (Scholz ve Lubel, 1998: 416).

#### 2.1.5. Dini Duygular

Dine bağlılığı ölçmede "kiliseye katılım" değişkenine bakılması dindarlık için iyi bir göstergedir. Doğrudan dindarlık derecesini sormak yerine, bireylerin dine ne kadar zaman ayırdıklarının ölçülmesi avantajına sahiptir. Bir kurum olarak kilise, toplulukları arasında davranış normları ve ahlaki kısıtlamalar getirir. Dindarlık bu anlamda kural kırma derecesini etkilemektedir. Kriminoloji literatüründeki bazı makaleler dini üyelik ve suç arasında negatif bir korelasyon bulmuştur (Bkz. örneğin Hull, 2000; Hull ve Bold, 1989; Lipford, McCormick ve Tollison, 1993). Dindarlık vergi kaçakçılığına katılmada bir kısıtlama olabilir (Torgler ve Schneider, 2004: 9). Dini duyguları güçlü bireylerin vergilerinin bir kısmını tabi oldukları dini kurumlara aktarılmasını talep edebilmeleri vergiye uyumlarını artırabilir (Beşel ve Şahpaz, 2017: 54).

#### 2.1.6. Vergi Bilinci

Mükelleflerin vergi ödemelerini gönüllü olarak yapması şeklinde tanımlanan vergi bilinci oluşmuş toplumlarda vergi titizlikle ödenir, mükellef önce kendini sonra yakınındaki mükellefleri kontrol eder ve kendinin diğer mükellefler tarafından denetlendiğini bildiğinden otokontrol mekanizması oluşur. Bu sayede gelir idarelerinin denetim yükü azalmış olur. Ters durumda ise vergi yükü olarak algınır (Serinkan ve Erdoğan, 2017: 527). Avustralya'da vergi mükellefinin vergi bilincine yönelik bir fıkra vardır. Bu fıkra mükellefin vicdanını sergiler niteliktedir (Torgler, 2008'den aktaran Arslan ve Aydın, 2021: 90): "Bir adam bir zamanlar Avustralya Gelir İdaresine bir mektup yazar. Mektupta ödemesi gereken gelir vergisini ödemediği için uyuyamadığını, bu nedenle öncelikle 1.500 dolarlık bir çek eklediğini, eğer hala uyuyamazsa, gerisini de göndereceğini söyler." Bu fıkra vergilendirmenin ve vergiye uyumun vatandaşların yaşamlarında ne kadar önemli olduğunu anlamlı bir şekilde göstermektedir.

#### 2.1.7. Siyasi Görüşler

Mükellefin iktidar partiyi algılama şekilleri de vergi uyumu üzerinde etkili olabilir (Uyanık, 2019: 364). Mükelleflerin ödedikleri verginin bir kısmının destekledikleri partiye gelir olarak aktarılması vergi uyumunu arttırabilir. Anayasal güvence ile hüküm altına alınmış olan siyasi partilere yapılan mali yardımlar düzenlemesi ile sadece %3 ve üzeri oy alan partilere yardım yapılabilen iken, mükelleflerin ödedikleri vergi ile harcama alanlarını ilişkilendirebilmeleri için tüm siyasi partilere mali kaynak aktarılmasını önermiştir. Artan vergi bilinci ile devletin tüm harcama alanlarını sorgulayabilecekler, mali şeffaflık gelişecek ve beşeri ve sosyal sermayenin artmasına yardımcı olacaktır (Beşel ve Şahpaz, 2017: 54).

#### 2.1.8. Mükellef Hakları

Mükellef hakları mükelleflerin daha bilinçlenmesine ve yükümlülüklerini zamanında ve eksiksiz olarak yerine getirmesine vesile olur. Vergi borçları zamanında ödendiğinde kamu gelirleri

hazineye zamanında intikal olmuş ve kamu hizmetleri aksamamış olur. Mükellef haklarının ihlal edilmesi durumunda ise mükellefler vergi kaçırma ya da vergiden kaçınma yollarına başvurarak devletin gelirlerinin azalmasına neden olurlar. Bu durum kamu hizmetlerinin etkin sunulmasını engeller (Buyrukoğlu ve Erasa, 2012: 126). Dolayısıyla vergi açığında da bir artış gözlemlenir.

## 2.2. Kişisel Olmayan Vergi Uyum Faktörleri

Vergi uyumunu; vergi yükü, vergi adaleti, vergi sisteminin karmaşıklığı ve vergiye uyum maliyetleri, vergi oranları, cezalar ve denetim olasılığı, vergi affı ve sosyal normlar, vergiye uyumlu mükelleflere vergi indirimleri, teknolojik gelişmeler, vergi yasaları ve tekniğinden kaynaklanan kişisel olmayan faktörler de etkilemektedir.

### 2.2.1. Vergi Yükü

Vergi yükü, toplam vergi gelirlerinin GSYH'ye oranıdır. Sosyal güvenlik primleri reel sektörün katlanmak zorunda kaldığı yükler iken bürokratik düzenlemelerden kaynaklı işlemler ve devlet görevlilerinin topladıkları bağışlar ve rüşvetler vatandaşa yüklenen yüklerdir (Savaşan ve Odabaş, 2005: 4). Ödenen vergi arttıkça vergi yükü de artar. Bu nedenle kişisel gerçek vergi yükünün bulunması gerekir. Ancak bu hesaplama yapılırken yararlanılan kamu hizmeti, yansıyan ve yansıtılan vergilerin tespit edilmesi güçtür (Rakıcı ve Vural, 2011: 64). Bir toplumda vergi yükünün adil dağılmadığı görüşü hakimse vergiye olumsuz bakış açısı hakimdir. Literatürdeki çalışmalarda vergi oranları ile vergiye uyum arasında yakın bir bağ vardır. Vergi oranlarının yüksekliği kayıtdışı ekonomiye geçişi hızlandırmakta, vergi mevzuatının karmaşıklığı, vergisel yükümlülüklerin doğru anlaşılmasına ve yükümlülüklerin mevzuata uygun bir şekilde yerine getirilmemesine yol açarak gereğinden fazla vergi ödenmesine neden olabilir. Dolayısıyla, hem vergi idareleri hem de mükellefler ek maliyetlere katlanmak zorunda kalırlar (Demir ve Kaya, 2017: 136; Üyümez, 2016: 75). Mükellefler ve üçüncü kişiler tarafından yapılan açık ödemeler (çalışanlara ödenen maaş ve ücretler; profesyonel vergi danışmanlarının ücretleri, iletişim, kırtasiye malzemeleri, bilgisayar donanımı ve yazılımı, posta ücreti ve konaklama masrafları, konferans, seminer, eğitim ve malzeme maliyetleri), Vergi mükelleflerinin vergilendirme yükümlülüklerine uymak için harcadıkları zamanın tahakkuk eden maliyetleri ile vergi mevzuatıyla uğraşırken yaşadıkları endişe ve stres maliyetleri örnekler arasında sayılabilir (Yeseğat, 2009: 20-21).

Vergi oranları arttıkça üstlenilen vergi yükü artar, mükelleflerin gelir seviyesi azalır, daha az tüketim ve tasarruf yapılmasına neden olur. Mükelleflerin tüketim ve tasarruf kayıplarını telafi etmek için daha fazla çalışmak zorunda kalmaları onları psikolojik yönden hoşnutsuzluğa itmektedir (Aktan, Dileyici ve Saraç, 2003: 2). Bu durumda mükelleflerin motivasyonları düşük olduğu için vergilerini ödeme noktasında isteksiz olurlar. Bu durumda vergi açığının artması şüphesizdir.

### 2.2.2. Cezalar ve Denetim Olasılığı

Vergiye uyumun sağlanmasında denetim etkili bir araç iken vergi denetiminin etkinliğinde vergi cezaları, vergi inceleme oranları gibi birçok faktör bulunmaktadır. Vergi denetiminde etkinlik sağlandığı takdirde devletin mali politikalarının başarısı artar, mükellefler yükümlülüklerinin bilincinde olur, vergi kayıplarının tespit edilip önleme imkânı doğar (Arslan ve Biniş, 2014: 460). Denetimler yetersiz ise yapılacak olan vergisel düzenlemelerin hiçbirisinin etkisi olmayacaktır. Vergi cezaları bu anlamda mükellefin vergi kaçırma ya da kaçınma kararında caydırıcı bir etki yapar. Eğer vergi cezaları yetersiz ise mükelleflerin vergi kaçırma düşüncelerinin daha da cesaretlenmesine neden olur (Demir ve Kaya, 2017: 137).

Vergi denetiminin yapılmayacağından emin olan mükellefler vergiye gönüllü uyum konusunda tam bir sorumluluk hissetmeyecektir. Vergi denetiminin sürekli belli kesime yönelik olarak yapılması halinde vergiden kaçınmak için farklı yöntemler (rüşvet, vergi sığınakları vb.) geliştirmelerine neden olur. Denetim, gerçek vergileme kapasitesinin belirlenmesini sağlarken vergisel sınırların genişlemesine yol açar (Karabulut ve Şeker, 2018: 1052). Mükellef ve vergi idaresi aslında vergiye uyum oyunu içindedir ve her iki tarafta oyunda stratejik olarak hareket etmektedir. Mükelleflerin vergiye gönüllü uyumlarının sağlanması ve denetlenecek olan mükellefin doğru seçimi son derece önemli bir konudur. Tüm mükelleflerin denetlenmesi neredeyse imkansızdır (Arslan ve Biniş, 2014: 444).



Mükellef davranışı hakkında daha fazla ve daha iyi veri, daha iyi risk modellemesi anlamına gelmektedir. Denetimli ve denetimsiz öğrenim olmak üzere iki tespit yolu bulunur. Denetimli öğrenme, istatistiksel olarak tahmin edilebilecek bir hedef değişken olduğunda gerçekleşir. Bu genellikle vergi sahtekarlığının tespiti için geçerlidir. Hedef değişken, vergi idaresinin denetimler yoluyla gözlemlediği vergi kaçakçılığı miktarıdır. Denetimsiz öğrenme yönteminde ise aşırı şüpheli davranış sergileyen vergi mükellefinin davranışı, kendi endüstrisindeki veya alanındaki ortalama davranış ile karşılaştırılır. Uyumsuzlukla mücadele ederken önemli bir ayrım mutlak ve göreceli uygunsuzluk arasındadır. Mutlak uygunsuzlukta, vergi kaçakçılığının toplam parasal değerine cezalar ve gecikme faizi dahil edilir. Bu uygunsuzluk yaklaşımı, sabit bir denetim kaynağı kısıtı altında vergi gelirini en üst düzeye çıkarmak olduğunda faydalıdır. Göreceli uygunsuzluk, vergi mükellef miktarının toplam verginin bir ölçütüne oranı olarak tanımlanmaktadır. Vergi mükelleflerinin nitelik verileriyle birlikte denetim kayıtlarına dayanarak kolayca ölçülebilir. Bu yaklaşım, sabit bir denetim kaynağı kısıtlaması altında uyumlu vergi mükelleflerinin sayısını en üst seviyeye çıkarmak olduğunda faydalı olup vergi mükellefleri arasında eşitliğe ağırlık vermektedir ve denetçilerin vergi mükelleflerinin eğitimi ve bilgilendirilmesindeki rolünü vurgulamaktadır (White paper, 2016: 5).

### **2.2.3. Vergi Affı**

Mükelleflerin vergi uyumuna olumsuz etki eden bir diğer uygulama ise af uygulamalarına sıklıkla başvurulmasıdır. Mükellef tarafından bir vergi affı sonrası vergi kaçırma ya da vergiden kaçınmanın cezasının silineceğinin bilinmesi, vergi bilincini olumsuz etkiler. Mali uyumsuzlukların bir yıldan daha uzun sürmesi vergi gelirlerinin enflasyona karşı değer yitirmesine neden olur bu durum da vergiye uyumu azaltan bir nedendir (Orkunoğlu-Şahin ve Yereli, 2018: 174). Aftan faydalanan vergisel uyumsuzluğu olan mükellef, afları beyaz sayfa açma olarak görürse bu mükellefin özelliklerini ortaya çıkarmak vergi uyumu açısından önemli olabilir. Ancak aynı mükellef birkaç kez vergi ve sigorta prim aflarından faydalanmışsa, af mükellefin dürüst davranmamasına ve yeni affa kadar vergisel uyumsuzluğunu devam ettirmesine neden olur (Savaşan, 2006: 150). Af öncesi vergisel uyum düzeyi yüksek olan bireyler aftan olumsuz etkilenmeyip aynı uyum düzeylerini devam ettirirler. Af öncesi daha düşük uyum oranı olan mükelleflerin ise vergisel uyumunda azalma olur (Savaşan, 2006: 50). Yeni af beklentisi içerisine giren mükellefler vergi uyumuna karşı negatif yönde hareket etmektedirler (Alm, Mckee ve Beck, 1990: 25-26). Bu nedenle af beklentisinin alışkanlık haline gelmemesi, afların ihtiyaçlara uygun bir şekilde düzenlenmesi gerekir. Bu şekilde hazırlanan bir vergi affı vergi uyumunun artmasını, idarenin ve yargının iş yükünün azalmasını ve kayıt dışı ekonominin küçülmesini sağlar (Akın ve Kahraman, 2014). Bu sayede vergi uyum açığı da azalmış olur.

### **2.2.4. Sosyal Normlar**

İnsanların nasıl davranması gerektiğine dair oluşan algı, toplumun sosyal normlarının bir parçasıdır. Sosyal normların analizine yönelik ampirik kanıtlar ise sınırlı miktardadır. Bir vergi mükellefinin, belirlenmiş bir olasılık kısıtlaması olarak işlev gören ahlaki maliyetleri hissettiği varsayılmaktadır. Eğer birisi vergi sisteminin haksız olduğuna inanıyorsa, örneğin yüksek vergi yüküne sahipse, dürüstçe davranmanın ahlaki maliyetleri azalır ve vergi kaçakçılığı savunma olarak görülebilir. Bu durum, bireylerin, uyumun sosyal bir norm olduğuna inandıkları sürece vergi ödeyecekleri anlamına gelir (Torgler, 2003: 21-22).

### **2.2.5. Vergi İndirim ve İstisnaları**

Vergi indirimi uzun dönemde bireylerin tasarrufa ve çalışmaya yönelmelerini sağlayarak vergi gelirlerini ve toplam piyasa üretimini artırır. Vergi oranlarının indirilmesi görece fiyatları pozitif şekilde etkiler ve bu etki GSYİH'nin artması ile sonuçlanır (Sivrekli Demircan, 2003: 103). İstisna ve muafiyetler ise vergilemede genellik ilkesinden sapılmasına neden olur. Yoğun kullanım neticesinde sistemi karmaşıklığa sokmakta, mükelleflerin ve idarenin vergisel işlemlerdeki yükünü arttırmaktadır (Savaşan ve Odabaş, 2005: 4).

### **2.2.6. Transfer Fiyatlandırması**

Transfer fiyatlandırması yoluyla örtülü kazanç dağıtımı gerçekleştirildiğinde ve emsallere uygunluk ilkesine uyulmadığında bunu gerçekleştiren mükelleflere ek bir matrah çıkarılır ve bu ek

vergi matrahına göre mükellefe bir de vergi ziyayı cezası uygulanır. Nitekim ortada eksik tahakkuk ettirilen, vergilendirilmeyen, ortaklara ya da diğer ilgili kişilere aktarılan bir kazanç ve hazine zararı söz konusudur (Baykan, 2021). Ülkeler transfer fiyatlandırmasından kaynaklanan vergi kayıplarını önlemek için vergi kanunlarında ayrıntılı düzenlemeler yapmaktadır. Ancak birçok ülkenin vergi sisteminde beyan esasının geçerli olması nedeniyle bu vergileme konusu ile ilgili olarak mükelleflerin vergilenebilir gelirlerinin kavranması noktasında sorunlar yaşamaktadır. Bu sorunların temel nedeni denetimdeki yetersizliktir (Pehlivan ve Gökbunar, 2010: 100).

### 2.2.7. Teknolojik Gelişmeler

Teknoloji dünyasında yaşanan gelişmeler, vergi tahsilâtlarının etkin bir şekilde yapılmasını sağlamanın yanında mükelleflerin sorumluluklarını yerine getirmelerinde birçok avantaj sağlamaktadır. Mükellefler vergileme işlemlerinde kayıtlarını elektronik ortamda yaparlarken vergi idareleri bilgisayar teknolojileri ile maliyetlerini azaltarak mükelleflere daha kaliteli ve iyi hizmet sunabilmektedirler. Ancak yaşanan tüm bu gelişmeler ulusal ve uluslararası anlamda göze alınması gereken birçok konuyu gündeme getirmiştir. Güvenilir internet erişimi olmayan veya çevrimiçi dosya gönderemeyen vergi mükelleflerinin ihtiyaçlarını dikkatle değerlendirmek, adil ve modern bir vergi sisteminin oluşturulması için şarttır. Vergi sistemindeki farklı paydaşların ihtiyaçları değerlendirilmelidir. Sade bir vergi sistemi olduğunda anlaşılabilir ve güvenilir bir dijital eşdeğer oluşturmak o kadar kolaydır. Dijital dışlama (dijital yöntemleri kullanmayan ya da kullanamayanlar) hafife alınmamalı onlara hitap edilmelidir (ICAEW, 2019: 2). Vergi tahsilatını etkileyen bu durumların çözülmesi vergi açığının oluşmamasını sağlayacaktır.

### 2.2.8. Mükellef Hakları

Mükelleflerin isteklerini ve vergi idaresiyle ilgili görüşlerini bilme noktasında mükellef hakları ortaya çıkmaktadır. Bu haklar mükelleflerin vergiye uyum noktasında olumlu etkiler bırakır. Vergi idareleri; mükellef avukatlığı sistemi, ücretsiz telefon bilgi edinme hatları, kurum içi verilen mükellef odaklı eğitimler, vergi uyumu ölçme programları, anket uygulamaları vb. yöntemleri geliştirmektedirler (Çetin ve Gökbunar, 2010: 43). Türkiye’de 2006 yılında mükelleflere tanınan hakların yer aldığı Mükellef Hakları Bildirgesi yayımlanmıştır (Gümüş, 2017: 97). Mükellef Hakları Bildirgesi, vergi ödeme süreci içinde mükellefin sahip olduğu hakları içeren bir belgedir. Her ülkenin bildirgesi kendine özgü olsa da tüm bildireler; bilgilendirme, yardım ve haber hakkı, başvuru hakkı, verginin gerçek tutarını ödeme hakkı, kesinlik hakkı, gizlilik hakkı konularından bir kısmını ya da tamamını içerirler (Karyağdı, 2012).

## 3. Kamu Yönetimi ile İlgili Faktörlerin Vergi Açığına Etkisi

Ülkenin kamu yönetimi ve maliye bürokrasisi ile ilişkisi de vergiye uyum davranışını etkiler. Şeffaf ve hesap verebilir bir kamu otoritesinin varlığı halinde mükelleflerin ödedikleri vergilerin harcadığı yerleri bilmeleri onların kamu yönetimi algısına olumlu katkı sağlamaktadır. Ayrıca vergi idaresinin tutumu, kamu hizmetleri, yolsuzluklar ve ekonomik göstergeler de vergi uyumunu etkilemektedir. Devlet, uyguladığı politikalar aracılığıyla mükelleflerin yönetim algısına etki eder (Şahin, 2016: 59). Vergi idaresinde sadelik, şeffaflık, yeni teknoloji kullanımı, diyalog ve deneyim kavramları mükelleflerin vergi uyumunu kolaylaştıran unsurlardır. Zorunlu vergilendirme ve ödeme eylemi kişiler için zihinsel işlem maliyeti oluşturmaktadır. İnsanlar esasen gerekli olmadıkça birşeyler hakkında düşünmekten hoşlanmazlar. Vergileme süreçlerinin mükellefler için basit ve şeffaf hale getirilmesi bu açıdan önemlidir. Ayrıca, bireysel vergi mükellefleri ile müşteri odaklı bir yaklaşımla diyalog kurularak karşılıklı uyum artırılabilir (Kahriman, 2016: 238-239). Bu sayede vergi açığı oluşmamış ya da minimum düzeyde olmuş olur.

### 3.1. Vergi İdareleri ve Devlet Arasındaki İlişki

Mükellefler ile vergi idareleri ve devlet arasındaki ilişkiye ve değişen sosyal normlara bağlı olarak, vergi mükellefleri motivasyonel durumlarını değiştirmektedir. Avustralya Vergi Dairesi uyumluluk modeli vergi idarelerinin belirli motivasyonel duruşları olan vergi mükelleflerine nasıl uygun şekilde yanıt vermeleri gerektiğine örnek olarak verilebilir. Bu modele göre vergi kaçakçılığı eğitim, kayıt tutma ve hizmet ile çözümlenmelidir. Buradaki düşünce, vergi kaçakçılığının kasti olmayan bir hata olduğu ve kendi kendini düzenleme strateji ile yürütüldüğüdür. Motivasyondan

vazgeçme durumunda yürütülen vergi kaçakçılığına ise kovuşturma ve bir emir düzenleme stratejisi ile cevap verilmelidir. Bu gözden geçirme, vergi mükelleflerinin işbirliği yapmaya istekli olmalarının sadece denetimlerden ve para cezalarından değil, aynı zamanda bir takım iç değişkenlerden de etkilendiğini göstermektedir. Hem teorik hem de deneysel araştırmalar tutarlı bir şekilde denetimlerin ve cezaların vergi davranışını anlamak için yeterli olmadığını göstermektedir. Vergilendirme, normların, adaletin ve motivasyonel duruşların değerlendirmesinin vergi idarelerine olan güven ile ilgilidir. Vergiye uyum, vergi mükelleflerinin vergi hukuku hakkındaki bilgilerini geliştirmek, vergi sorunlarına karşı daha olumlu tutumlar oluşturmak ve adalet algılarını artırmak için denetimlerin ve cezaların dikkate alınmasını gerektirir (Hofmann, Hoelzl ve Kirchler, 2008: 213-214). Eğer bir ülke oldukça büyük vergi açığına sahipse vergi idarelerinin kökten değişime ihtiyacı vardır. Daha küçük vergi açığına sahip ülkelerde ise, mükelleflerin yüksek düzeyde uyum seviyesinin korunması ve vergi sistemlerinde vergi toplama maliyetlerini en aza indirici değişiklikler yapılması gerekir (Baer ve Silvani, 2000: 190).

Mükellef-devlet ilişkisinde istenmeyen olumsuz davranışların yaşanmaması için devlet vergilendirme politikalarını oluştururken mükelleflerin bu kararlara nasıl tepki vereceğini, mükellef psikolojisi üzerinde olumsuz sonuçlar meydana getirip getirmeyeceğini iyi analiz etmelidir. Mükellefleri vergi kaçırmaya yönlendirecek psikolojik faktörlerin ortadan kaldırılması, toplumsal huzuru sağlar, kamu düzeninin korunmasına ve vergi gelirlerinde herhangi bir azalma olmamasına yardımcı olur (Koç, 2019: 1026). Dolayısıyla vergi uyum açığının oluşmasının önüne geçilmiş olur.

Mükellef psikolojisi iç odaklı (mükellefin vergiye karşı pozitif güdülenmesi) ve dış odaklı (yaşanılan çevredeki veya aynı kültürdeki insanların inanışlarının benimsenmesi ve ona uygun davranılması ya da verginin ödenmemesi durumunda karşılaşılabilecek yaptırımdan çekinilmesi) etkenler tarafından şekillenir. Bireyler sosyal bir varlık olmaları nedeniyle toplumdaki diğer kişilerin davranışları, değer yargıları ve devletin vergisel politika düzenlemelerinden etkilenmektedir (Orkunoğlu Şahin ve Yereli, 2018: 170-171).

### 3.2. Kamu Harcamaları

Mükelleflerin vergi uyumunu dolayısıyla vergi uyum açığını etkileyen diğer bir faktör de kamu harcamalarıdır. Vergi uyumu, ödediğiniz vergilerin bir kamu hizmeti olarak size geri dönmediğini hissettiğinizde zarar görür (Demir ve Kaya, 2017: 135). Yüksek vergi morali, daha fazla politika çıkarımını sağlamaktadır. Bireylerin siyasi arenaya katılma yeteneklerini geliştirmek, vergi moralini iyileştirmek için verimli bir strateji olabilir. Vatandaşın siyasi sürece dahil olması, devlet ile ilişki kurmalarına yardımcı olur. Bu nedenle, sürdürülebilir bir vergi sistemi, vergi ödemeleri ile kamu malları arzı arasında güçlü bir bağlantı ile elde edilen adil bir vergi sistemine ve duyarlı bir hükümete dayanmaktadır. Mükellefler tercihlerinin yeterince temsil edildiğini ve kamu malları ile tedarik edildiğini algıarlarsa, devletle özdeşleşmeleri artar ve böylece vergi ödeme istekliliği artar (Alm ve Torgler, 2006: 243). Kamu harcamalarında şeffaflık gönüllü olarak ödenen vergileri artırmaktadır. Mükelleflerin vergilerinin nereye, ne için ve ne kadar harcandığını bilmesi şeffaflık ilkesinin bir gereği olmalıdır (Eroğlu, 2018: 67).

### 3.3. Yolsuzluklar

Mükellef, toplanan vergilerin yolsuzlukla boşa gittiğine inanırsa, vergi uyumu zarar görebilir ve devlet gelirleri azalabilir. Vergi açığı da dolayısıyla artar. Mükellefler, ödedikleri verginin yeterli nitelik ve nicelikte kamu hizmeti şeklinde geri gelmesini beklerler. Bu nedenle toplanan gelirlerin israf edilmediği ve nerelerde harcandığının net bir şekilde gösterilmesi mükelleflerin vergi uyumu açısından faydalıdır (Şahin ve Hatırlı, 2016: 265-266). Yolsuzluk, vergi gelirlerini azaltmakta, hükümetleri borçlanma dahil devlet harcamalarını finanse etme imkanlarını sınırlamaktadır. Yolsuzluklar daha fazla yolsuzlukların oluşmasına zemin hazırlar. Dürüst olmayan vergi memurları dürüst memurların iradesini zayıflatır, suç işlemeye meyil artar, ekonomide verimsizliğe yol açar (Purohit, 2007: 290-291).

### 3.4. Ekonomik Gelişmişlik Düzeyi

Alt yapı oluşturmaya yönelik üretkenliği artıran kamu kaynakları politikacıların özel tüketimine yönlendirildiğinde büyüme azalır (Purohit, 2007: 291). Ülkelerin ekonomik durumu, vergi mükelleflerinin gönüllü vergi uyumunu etkiler. Ekonomik durumu çok iyi olan ülkelerde

mükelleflerin gönüllü vergi yükümlülüğü çok yüksekken, ekonomik durumu kötü olan ülkelerde mükellefler vergiye uyma konusunda daha az isteklidir. Fiyatlar genel düzeyinde dalgalanmalardan kaynaklanan ekonomik istikrarsızlık, işsizliğe ve krizlere yol açtığından, vergi mükellefleri genellikle bu durumlarda gönüllü uyumdan kaçınırlar (Gürçam, 2016: 90-91). Ekonominin durumu; ekonomik gelişmişlik düzeyi, ekonomik istikrarsızlık ve krizler, yoksulluk, gelir dağılımı gibi faktörler vergi mükellefi davranışını farklı şekillerde etkileyebilmektedir. Ekonomik gelişmişlik düzeyi; bireyin zihniyeti ile ekonomideki sektörlerin yapısının kayıt altına alınması durumunda geçerlidir. Vergiler bireyler için zorunlu ödemeler olduğu için kişisel tüketimde azalmaya yol açmaktadır. Ekonomik gelişmişlik düzeyinin yüksek olması nedeniyle mükelleflerin bu azalmanın etkisini algılamasını zorlaştıracak, mükellef davranışı üzerindeki olumsuz etkiyi azaltacaktır. Ekonomik gelişmişlik düzeyi, kişi başına düşen tasarruf düzeyini belirlemekte ve bu tasarruflar yatırıma dönüşmekte, dolayısıyla büyük yatırım fırsatları, büyük kurumsallaşmış şirketlerin oluşmasına yol açmaktadır. Bu bağlamda büyük aile şirketleri vergi ve diğer yükümlülüklerini yerine getirirken bu davranışı bir sistematığe oturttukları için vergi uyumu olumlu etkilenmektedir. Beyan edilmemiş ekonomik faaliyet ve kayıt dışı ekonomi nadir görülür hale gelmektedir (Gerger, 2011: 71).

### 3.5. Enflasyon

Vergi gelirleri yetersizliği nedeniyle devlet gelir ihtiyacını borçlanma ya da para basmayla karşılamaya çalışır. Bu durumda bütçe açıkları artar veya enflasyon oranı yükselir. Tanzi (1978)'nin çalışması, enflasyondaki artışın vergi gelirlerinin reel değerini azalttığını göstermiştir. Bu düşüşün sebebi vergi sisteminin esnekliği ve vergi tahsilatının yavaşlığıdır. Burada vergi sisteminin fiyat esnekliği 1'e eşit veya 1'den küçük ise enflasyon reel vergi gelirini azaltır (Koçak vd., 2022: 20).

Ekonomiye ilişkin finansal veriler dönemsel olarak değişirken, vergi mükelleflerinin davranışları ve vergilendirmeye yaklaşımları konjonktürel dalgalanmalarla değişmektedir (Mutlu ve Taşçı, 2013: 217). Bir ülkenin milli gelir düzeyi, bireylerin vergilendirme için yaptıkları fedakarlıkları gösterdiği için kişi başına milli gelir düzeyi mükellefin vergiye karşı yaklaşımını etkiler. Kişi başına düşen gelirin düşük olduğu ülkelerde bireyler, gelişmiş ülkelere göre daha fazla yüke ve fedakarlığa katlanmaktadır. Gelişmekte olan ülkelerdeki yüksek maliyet vergi uyum sorunları ortaya çıkarabilmektedir (Gerger, 2011: 71).

### 3.6. Kayıt Dışı Ekonomi-Vergi Cennetleri

Kayıt dışı ekonomi; devletin denetimi dışında kalan, yasalarla yasaklanmamış faaliyetin bilinçli şekilde kaydedilmemesi, belgelendirilmemesi ve vergilendirilmemesidir (Devlet Planlama Teşkilatı [DPT], 2001: 31). Kayıt dışı ekonomi kara para ekonomisi, ikinci ekonomi, paralel ekonomi, gayri resmi ekonomi vb. gibi birçok terimle anlatılmaktadır. Bu kadar çok terimle açıklanması kayıt dışı ekonomik faaliyetlerin çok çeşitli olmasından kaynaklanır (Savaşan, Yardımcıoğlu ve Demir, 2006: 163). Maliyeciler kayıt dışı ekonomiyi kayıt altına alınmayan finansal faaliyetler olarak nitelendirmektedir (Polat, 2020: 446).

Vergi cennetleri (Off-Shore sistemi-kıyı bankacılığı" veya "tercihli vergi rejimleri), gelir unsurlarına düşük veya sıfır oranlı vergi uygulayan, banka veya ticari mahremiyet uygulayan idari birimler olarak tanımlandığında vergi rekabeti sonucu diğer idari birimlere göre düşük vergi alanı olarak kalan her türden idari birimdir (Aktan, 2018: 130). Kara para aklama genellikle vergi cennetlerinde gerçekleşir. Vergi cennetleri tipik olarak küçük nüfusa ve küçük bölgelere sahip ada ülkelerinden oluşur. Off-Shore sistemi bir ülkenin kıyılarında, ancak yasal olarak o ülkenin parçası olmayan alanlarda bulunan bankacılık işlemlerini ifade eder. Bu kıyı ülkesine yerleşik olmayanlardan yatırım çekmek amacıyla kurulmuştur. Açık deniz sistemleri, yatırımcılara düşük vergilendirme ve vergi denetimlerinden kaçınma yoluyla vergiden muaf veya yüksek faiz geliri sunarken, vergi bilincini ve uyumunu baltalamaktadırlar. Bu rejimler, vergi mükelleflerini vergi kaçırmaya teşvik ederek hükümetin yükümlülüklerini yerine getirmek ve ekonomik büyümeye katkıda bulunmak için ihtiyaç duyduğu geliri onlardan çalmaktadır. Bu durum hem vergi politikasının mali hedeflerinin aşınmasına hem de devletlerin yetersiz gelirlerle hizmet sunmak zorunda kalmasına yol açmaktadır. Bunu başarmak için, işletmelerin ve varlıklı bireylerin vergi kayıplarına ve vergi kaçırmalarına yol açan tüm mekanizmalarla mücadele etmeleri gerekir. Bu



nedenle onların vergi uyumunu teşvik etmek önemlidir (Bilici, 2004: 656; Ulusoy ve Karakurt, 2009: 100-101).

Bazı ülkeler vergi cennetleri yoluyla borç finansmanını kısıtlamayı amaçlayan vergi cenneti karşıtı kurallar koyarlar. Örneğin bir vergi cenneti içinde kurulmuş finansman şirketine ödenen faiz indirimini reddederler. Belirli faiz ödemeleri için stopaj vergisi uygularlar. Bazı ülkelerse önlemlerin daha etkili olması için vergi cenneti sayılan ülkelerin listelerini yayınladılar (Cotrut, 2015: 113). Yakın bir zamanda ortaya çıkan Panama Belgeleri'nde yüksek gelir düzeyine sahip olan kişilerin ve büyük şirketlerin vergi cennetlerinden yararlanarak vergi kaçırdıkları, onlarca farklı ülkeden elde edilen gelirlerin off-shore şirketler aracılığıyla vergilemeden nasıl gizlendiği, ne denli büyük bir yolsuzluğun gerçekleştiği, matrah aşındırma ve kar aktarımının boyutu ortaya konmuştur (Birinci, 2018: 71). Bu belgeler, dünyanın en büyük kıyı bankacılığı hizmeti veren Mossack Fonseca'ya ait olup, çoğunlukla e-posta, PDF dosyaları ve fotoğraf dosyaları içermektedir. WikiLeaks in binlerce katı fazla olup dünyanın belge miktarı açısından şimdiye kadar şahit olunan en büyük gizli belge sızıntısı olarak kabul edilebilir (Yılmaz ve Keskin, 2016: 2).

#### 4. Vergiye Karşı Tepki Sonucu Açık Daha da Şiddetlenir Mi?

Vergi kanunlarına uygunluk tipik olarak şu anlama gelir: (i) vergi tabanının doğru raporlanması, (ii) borcun doğru hesaplanması, (iii) geri dönüşün zamanında yapılması ve (iv) ödenmesi gereken tutarların zamanında ödenmesi. Vergi kaçakçılığının büyük kısmı ilk noktayı içermektedir. Çoğu kaçakçı ya sorumluluklarını hiçbir şekilde beyan etmemekte ya da sadece kısmen beyan etmektedir. Ödenmesi gereken vergi toplamının ne kadarının raporlanacağına ya da rapor edilip edilmeyeceğine bireyin karar vermek zorunda kalması önemli bir sorundur (Franzoni, 1999: 55).

Vergi kaçakçılığının birçok olumsuz finansal, ekonomik, sosyal ve politik sonucu vardır. Yüksek düzeyde vergi kaçakçılığı, azalan bütçe gelirleri sonucunda makroekonomik göstergelerde insan hatasına yol açmaktadır. Gelir dağılımında etkinliğin bozulmasının yanında sektörler arasında rekabet dengesizliği oluşturur. Ayrıca, vergi mükelleflerinin kanunları görmezden gelmesi ve devleti görmezden gelme gibi sosyal ve politik sonuçları da vardır (Çomaklı, 2008: 54-55). Vergiden kaçınmanın yasal ve cezai yaptırım yoktur. Bu nedenle vergi suçu sayılmaz. Ancak yüksek vergi oranları, kanundaki boşluklar, vergi muafiyet ve istisnalarının sık kullanılması vb. nedenlerle vergiden kaçınma artış göstermektedir (Koç, 2019: 1020).

Vergi planlaması, eşitlik, etkinlik ve basitlik özelliklerini içeren vergi sisteminin, yasal veya gayri yasal bir şekilde önceden ve geleceğe dönük olarak tasarlanan düzenli finansal düzenlemelerdir (Bahçe ve Gümüş, 2017: 3-4). Vergi planlaması kavramı, vergi yükünü yasal zeminde azaltmaya yönelik çabalar olan vergiden kaçınma kavramından daha kapsamlıdır. Örneğin, vergiden kaçınma tümseklere çarpmadan ilerlemek iken, vergi planlaması gidilecek yolu ve o yolda yapılacak eylemlerin planlandığı makro boyutlu yaklaşımı belirtir (Dolgun, 2019: 178). Vergi planlaması faaliyetinin iki tarafı bulunmaktadır. Bunlardan birisi devlet, diğeri mükellef veya mükellef lehine vergi planlaması yapan kişidir. Devletin vergi planlama faaliyetinin kapsamında mükelleflerle çatışmaya düşmeden vergi gelirlerini artırma; mükellefler açısından ise, vergi yüklerini ve vergilerini minimize etme çabaları bulunmaktadır. Vergi planlamasında mükellefler veya mükelleflerin vergi planlaması yapmalarına yardımcı olan vergi planlayıcıları kanunlara aykırı hareket etmemekte; devletin vergi planlamasında ise, mükellef hakları göz önünde bulundurulmaktadır (Eroğlu, 2014: 11). Vergi planlaması, uzman personel istihdamı ve danışmanlık hizmetleri gibi masraflar ile birtakım vergiye uyum maliyetlerini içermektedir. Ayrıca işletmelerin kârlarını maksimize etmeye yönelik geliştirdikleri vergi planlaması stratejilerinin, OECD tarafından belirlenen ve işletmelerin tavsiye niteliğinde uymalarını gerektiren Kurumsal Yönetim İlkeleri ile çelişen yanları bulunmaktadır. Devlet açısından mükelleflerin gerçekleştirdiği vergi planlaması faaliyetlerinin vergi gelirlerini azalttığı ve özellikle de uluslararası vergi planlaması faaliyetlerinin, vergi gelirlerinin yanında ekonomik kayıplara da neden olduğu belirtilmektedir. Bununla birlikte vergi planlaması, devlet açısından vergi gelirlerinde sürekliliğinin sağlanması için gereklidir. Mükellefler, vergi yüklerini azaltan yatırım tercihlerinde bulunurken, daha sonra idare ile çatışmaya

girmemek için yaptıkları tüm işlemleri belgelendirmektedir. Sonuç olarak vergi planlaması, mükelleflerin takibini ve devletin sistemdeki açıkları görmesini sağlayan ve idarenin vergi kayıplarına neden olan önlemleri almasını kolaylaştıran bir mekanizma; mükellefler açısından da devlet ile bağılılığı kuvvetlendirmeyi sağlayan bir mükellef hakkı kabul edilmektedir (Eroğlu, 2014: 12).

Verginin yansıtılması ödenen verginin maddi yükünün yükümlü dışında bir başka kimsenin üzerinde kalmasıdır. Verginin yansıtılması vergi kaçakçılığı, vergi planlaması ve vergiden kaçınmadan farklı olarak devletin gelirlerinde azalma sonucu yaratmamaktadır. Verginin yansıtılması sonrası yalnızca vergi yükünü taşıyan kimse değişmekte ve söz konusu vergiyi taşıyan olay ya da olaylardan dolayı devlet alması gereken vergiyi yine de almaktadır (Gökbel, 2011: 30).

Uygulanan vergiler insanları çalışmak yerine daha fazla çalışmaya veya hiçbir şey yapmamaya zorlayabilir. Bir vergi konulduğu zaman mükellef; ödediği vergi miktarından dolayı uğradığı gelir kaybını telafi etmek için gelir elde etmek amacıyla daha fazla çalışabilir. Alternatif olarak vergi mükellefleri çalışmak ve üretmek yerine tembel ve aylak kalmayı tercih edebilir; Literatürde bahsedilenlerden ilki "gelir etkisi", ikincisi ise "ikame etkisi" olarak adlandırılmaktadır (Akdoğan, 1997: 397).

İktisadi açıdan gelir, tüketim ve tasarruf şeklinde kullanılır. Vergi oranlarındaki bir artış, kişisel harcanabilir gelir seviyesini düşürür, dolayısıyla tüketim ve tasarruf seviyesi buna bağlı olarak değişir. Mükelleflerin üzerindeki vergi yükü, önce lüks tüketim ve tasarrufları azaltmakta, ardından kademeli olarak zaruri ihtiyaçları azaltmaktadır. Diğer bir deyişle, vergi mükelleflerinin hissettikleri baskı, onları hem tasarruflarını hem de belirli kalemlerin tüketimlerini azaltarak bütçelerini değiştirmeye zorlamaktadır. Amaç, kişisel gelirden ödenen vergilerdeki azalmayı mümkün olduğunca ortadan kaldırmak ve gerekli maliyetler ile mevcut gelir arasındaki dengeyi yeniden sağlamaktır (Aktan, Dileyici ve Saraç, 2003: 166).

Vergi oranlarının yükselmesinin imalat faaliyeti üzerinde olumsuz bir etkisi olabilir. Bunun nedeni, daha yüksek vergi oranlarının, daha düşük kullanılabilir gelirin ve kısıtlı tüketimin zaman içinde üretimi azaltmasıdır. Diğer bir deyişle, talepteki bir azalma dolaylı olarak arzın azalmasına neden olur. Ayrıca üretim faaliyetleri üzerinden alınan vergiler de üretimin karlılığını azaltabilecek ve doğrudan üretim kapasitesinin düşmesine yol açabilecek bir maliyet unsurudur. Pasif tepki aşamasında vergi mükellefleri artan vergilere isteksiz davranmakta ve bu tutuma karşılık üretimi azaltarak dolaylı olarak karşılık vermektedir. Pasif tepki aşamasında diğer bir tepki türü ise mükellefin yatırım yapmaktan kaçınmasıdır. Bunun nedeni, yüksek vergi oranlarının yatırım üzerinde olumsuz bir etkiye sahip olmasıdır. Vergi artışının yatırımcıların sonraki yatırım gelirlerinin önemli bir bölümünü devlete ödemelerine neden olması, yatırımlarının karlılığını olumsuz etkilemektedir. Yatırımın karlılığının azalması ise, onları daha az çekici hale getirir ve yatırımcıların riske girme arzusunu zayıflatır (Aktan, Dileyici ve Saraç, 2003: 167).

Vergi uyumunu etkileyen faktörler ile mükelleflerin psikolojisinin belirlenmesi üzerinde etkili olan faktörler eşdeğerdir. Söz konusu faktörler, mükellef psikolojisini etkileyerek vergi ahlakı üzerinde etki yaparlar. Bu etkiye göre kişi vergiye uyum ya da uyumsuzluk gösterecektir. Uyumsuzluk yaşandığında vergi idaresi ceza ve denetimlerle vergi uyumunu artırmaya çalışır. Ancak denetim ve cezaların artırılması kişilerin vergi kaçırma isteğini tamamen ortadan kaldıramaz. Çünkü vergisel ödevlerin yerine getirilmemesi durumunda kişinin vicdanen rahatsız olması esastır. Vicdan bu anlamda vergi ahlakının göstergesidir (Gümüş, 2017: 101).

### **Sonuç ve Değerlendirme**

Bu çalışmada vergi uyumunu etkileyen faktörlerin vergi açığına etkisi araştırılmış olup söz konusu faktörlerin artması ya da azalması durumunda vergi kayıplarının azalacağı ya da artacağı durumlar belirtilmiştir. Vergi kaybını tespit etmek ve azaltmak için önlem almak karmaşık bir süreçtir. Vergi kaçırmanın tamamıyla önlenilebileceğini söylemek mümkün değildir, ancak en azından devlet bazı öneriler ve sınırlamalar getirerek bunu minimuma indirebilir. Bununla birlikte, vergi açığını ve uyum davranışını incelerken hesaba katılması gereken daha birçok faktörün varlığı elbet mümkündür. Tespit edilmemiş vergi uyumsuzluğunun hesabına yönelik yöntemler üzerine

yapılacak araştırmaların yardımıyla, geniş bir yelpazede vergi bilincinin artması ile kayıpsız bir şekilde vergi toplanabilir.

Açığin oluşmasında devletin verdiği hizmetlere ve yaptığı harcamalara duyulan memnuniyetsizlik, kayıt dışı ekonomi gibi faktörler etkilidir. Vergi mükelleflerinin tercih edecekleri davranışlar (gönüllü vergi ödeme ya da vergi kaçırma) vergi açığının oluşup oluşmayacağını belirler. Bu nedenle uyumsuzluğun kaynaklarını ve nedenlerini anlamak devletin önem vermesi gereken konulardandır. Devlet ulusal vergi idareleri ve istatistik kurumları ile iletişim halinde olarak vergi açığını belirli zaman aralıklarında ölçüp, elde ettiği sonuçlara göre vergi teşvik ve vergi indirimleri başta olmak üzere aldığı siyasi kararlar üzerinde derin düşünmeli, vergilerin niçin verimli toplanmadığı üzerinde daha fazla bilgi toplamanın yeni yollarını aramalıdır. Bu çalışmada söz konusu yollar gösterilmeye çalışılmıştır.

Çalışmanın bazı önemli bulguları şu şekildedir. Bir ülkenin GSYİH'sını aşan vergi gelirleri, ekonomik büyümenin kilit bir bileşenidir ve sonuçta yoksulluğun azalmasına yol açar. Böylelikle mükellefler kolay, ekonomik anlamda zorlanmadan vergi öder halde oldukları için vergi açığı oluşmaz. Her ülke kendi koşullarıyla karşı karşıya olduğu için evrensel bir vergi sistemi yoktur. Ekonomik koşullar vergi mükellefi davranışını farklı şekillerde etkileyebilmektedir. Vatandaşlar hükümetleriyle ne kadar mutlu olurlarsa, vergi kaçırma olasılıkları o kadar az olur. Devlet mükellef haklarına ne kadar fazla önem verirse mükelleflerin yükümlülüklerini daha iyi anlamasına ve yükümlülüklerini zamanında ve eksiksiz yerine getirmesine yardımcı olur. Vergi denetimi yapılmadığına inanan mükellefler, gönüllü vergi uyumlarından dolayı kendilerini tam olarak sorumlu hissetmemektedirler. Mükelleflerin vergi kaçırma veya vergiden kaçınma cezalarının kaldırılacağını bilmeleri halinde vergi affı vergi bilincini dolayısıyla vergi açığını olumsuz yönde etkilemektedir.

#### **Kaynakça**

- Akdoğan, A. (1997). Kamu maliyesi. Ankara: Gazi Kitabevi.
- Akdoğan, T. (2022). Dijitalleşmenin vergi uyumuna etkisi: Sakarya ili saha çalışması. Doktora tezi, Sakarya Üniversitesi, Sakarya.
- Akın, E. & Kahraman, A. (2014). Vergi affı iyi mi, kötü mü?. *KPMG Vergi*, 19, 61-63.
- Aktan, C. C. (2018). Vergileme vergi teorisi ve politikası. (2. Baskı). Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Aktan, C. C., Dileyici, A. G. D. & Saraç, A. G. Ö. (2003). Osmanlı tarihinde vergi isyanları II. *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 8 (1), 1-25.
- Alm, J. & Torgler, B. (2006). Culture differences and tax morale in the United States and in Europe. *Journal of Economic Psychology*, 27 (2), 224-246.
- Alm, J., Mckee, M. & Beck, W. (1990). Amazing grace: Tax amnesties and compliance. *National Tax Journal*, 43 (1), 23-37.
- Andrejovská, A., Konečná, V., & Hakalová, J. (2020). Tax gap as a tool for measuring vat evasion in the Eu countries. *Ad Alta: Journal of Interdisciplinary Research*, 10 (2), 8-13.
- Arslan, A. ve Aydın, A. (2021). Ethics and tax ethics: A Theoretical evaluation in terms of wagner's taxation principles. *Türk Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi*, 6 (2), 85-97.
- Arslan, B. ve Biniş, M. (2014). Vergi denetiminde bir etkinlik sorunu olarak mükellef seçimi. 29. Türkiye Maliye Sempozyumu, Antalya.
- Aşan, Ş. (2014). Mükellef ve kamu otoritesi açısından vergi ahlakının değerlendirilmesi. *Journal of Life Economics*, 1, 69-79.
- Aydoğan, S. D. (2017). Vergi psikolojisinin temelleri ve vergiye karşı davranışları etkileyen faktörlerin değerlendirilmesi. *Balkan ve Yakın Doğu Sosyal Bilimler Dergisi*, 3, 14-22.
- Baer, K., & Silvani, C. (2000). Vergi İdaresi Reform Stratejisinin Planlanması: Tecrübe ve İlkeler (Çev. Ö. Saraç.). *Türk İdare Dergisi*, 426, 189-220.
- Bahçe, A. B. ve Gümüş, Ö. (2017). Vergi planlaması temelinde kamu yararı: Kurumlar vergisi üzerine teorik bir yaklaşım. *Yönetim ve Ekonomi*, 24 (1), 1-20.

- Baykan, G. (2021). Transfer fiyatlandırması yoluyla örtülü kazanç dağıtımı ve hukuki sonuçları. [Çevrim-içi: <https://www.mondaq.com/turkey/sales-taxes-vat-gst/1062548/transfer-fiyatlandirmasi-yoluyla-rtl-kazan-da287itimi-ve-hukuki-sonulari> ], Erişim tarihi: 10.01.2023.
- Beşel, F. ve Şahpaz, K. (2017). Vergi uyumunun arttırılmasına yönelik bir öneri: Kısmi tahsis uygulaması. *Uluslararası Ekonomi, İşletme ve Politika Dergisi*, 1 (1), 47-60.
- Bilici, N. (2004). Vergi cennetleri ile mücadele, Türkiye’de vergi kayıp kaçakları, önlenmesi yolları. 19. Maliye Sempozyumu, Antalya.
- Birinci, N. (2018). Vergi cennetlerinin global düzeyde neden olduğu vergi kayıp ve kaçığının boyutu. *Gümüşhane Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Elektronik Dergisi*, 9 (24), 69-91.
- Buyrukoğlu, S. ve Erasa, İ. (2012). Vergi bilincinin oluşmasında mükellef haklarının yeri ve önemi. *Vergi Dünyası Dergisi*, 31 (375), 116-127.
- Cotrut, M. (2015). *International tax structures in the BEPS era: An Analysis of Anti-Abuse Measures (Volume 2)*. Amsterdam: IBFD.
- Çağdaş, Y., Eralp, A. ve Şahin, S. (2020). Vergi açığı üzerinde sosyo-ekonomik ve finansal gelişmişliğin etkisi: Bölgesel bir analiz. *Ekonomik ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 16 (1), 275-285.
- Çetin, G. ve Gökbunar, R. (2010). Mükellef haklarına vergi idaresi çalışanlarının bakışı. *Yönetim ve Ekonomi Dergisi*, 17 (1), 23-45.
- Çiçek, H. (2006). Psikolojik ve sosyal yönden yükümlülerin vergiye karşı tutum ve tepkileri (İstanbul ili anket çalışması). İSMMMO.
- Çiçek, S., Çiçek, H.G. ve Şahin, İ.E.A. (2019). Vergiye uyum sürecinde davranışsal yaklaşım: Mükellef davranışları ve tipolojileri. *Sosyoekonomi*, 27 (39), 223-244.
- Çomaklı, Ş. E. (2008). AB ilerleme raporları çerçevesinde Türkiye’deki vergi kayıp ve kaçaklarının önlenmesine yönelik uygulamalar. *İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 22 (1), 51-82.
- Demir, İ. C. & Kaya, P. B. (2017). Çiftçilerin vergi algısı ve vergi uyumu: Ampirik bir çalışma. *AKÜ İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 19 (2), 127-141.
- Devlet Planlama Teşkilatı (2001). *Kayıtdışı Ekonomi Özel İhtisas Komisyonu Raporu: Sekizinci beş yıllık kalkınma planı*. [Çevrim-içi: <https://www.sbb.gov.tr/wp-content/uploads/2022/08/Kayitdisi-Ekonomi-OIK-Raporu.pdf>], Erişim tarihi: 10.01.2023.
- Dolbun, M. (2019). Vergi uyumu kapsamında kurumlar vergisi mükelleflerinin davranışları. Doktora tezi. İstanbul Üniversitesi, İstanbul.
- Eroğlu, A. (2018). Vergileme kapasitesini belirleyen faktörler ve Türkiye’de vergi aflarının vergi gelirlerine etkisi. *İktisadi İdari ve Siyasal Araştırmalar Dergisi*, 3 (5), 56-69.
- Eroğlu, O. (2014). Kurumlar vergisinde vergi planlaması. Bursa: Ekin Yayınevi.
- Gemmell, N., & Hasseldine, J. (2012). The tax gap: A methodological review. Victoria Business School.
- Gerger, G. Ç. (2011). Mükellef hakları ve vergiye gönüllü uyum. İstanbul: Legal Kitabevi.
- Gökbel, D. (2011). Vergiden kaçınmanın önlenmesi. (1. Baskı). Ankara: Seçkin Basım.
- Gümüş, M. (2017). Vergi mükelleflerine yasalarda tanınan hakların vergiye gönüllü uyum sağlama üzerindeki etkisi. *Vergi Sorunları Dergisi*, 341, 96-104.
- Gürçam, Ö. S. (2016). Vergiye gönüllü uyum bağlamında mükellef hakları üzerine amprik bir çalışma. Doktora tezi, Dumlupınar Üniversitesi, Kütahya.
- Harremi, M. (2014). A simple analysis of the tax gap Balkan region. *Mediterranean Journal of Social Sciences*, 5 (19), 365-372.
- Hofmann, E., Hoelzl, E., & Kirchler, E. (2008). Preconditions of voluntary tax compliance. *Journal of Psychology*, 216 (4), 209-217.
- Hull, B. B. (2000). Religion still matters. *Journal of Economics*, 26, 35-48.
- Hull, B. B., & Bold, F. (1989). Towards and economic theory of the church. *International Journal of Social Economics*, 16, 5-15.
- İpek, S. ve Kaynar, İ. (2009). Demografik faktörlerin vergi uyumuna etkisi: Bir anket çalışmasının sonuçları. *Maliye Dergisi*, 157 (3), 116-130.



- Junquera-Varela, R. F., & Haven, B. (2018). Getting to 15 percent: addressing the largest tax gaps. 12 Aralık 2022, <https://blogs.worldbank.org/governance/getting-15-percent-addressing-largest-tax-gaps>
- Kahriman, H. (2016). Vergiye gönüllü uyum çerçevesinde Türkiye'de Gelir İdaresinin organizasyon yapısı üzerine bir değerlendirme. *Ekonomik ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 12 (1), 229-250.
- Karabulut, R. & Şeker, K. (2018). Belirlenmiş değişkenlerin vergi gelirleri üzerindeki etkisi: Çoklu doğrusal regresyon analizi. *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 23 (3), 1049-1070.
- Karyağdı, N. (2012). Mükellef Hakları Bildirgesi ne demektir? [Çevrim-içi: <https://vergialgi.com/mukellef-haklari-bildirgesi-ne-demektir>], Erişim tarihi: 11.11.2022.
- Keyifli, N. (2019). 2010-2015 Dönemi itibarıyla oecd ülkelerinde vergi açığının ölçülmesi. *Uluslararası Yönetim İktisat ve İşletme Dergisi*, 15 (4), 1010-1023.
- Khwaja, M. S. & Iyer, I. (2014). Revenue potential, tax space, and tax gap: A comparative analysis. *World Bank Policy Research Working Paper*, (6868).
- Kirchler, E., & Wahl, I. (2010). Tax Compliance Inventory: TAX-I Voluntary tax compliance, enforced tax compliance, tax avoidance, and tax evasion. *Journal of Economic Psychology*, 31 (3), 331.
- Kitapçı, İ. (2016). Bilişsel psikolojinin vergi uyumuna etkisi. *Finans Politik & Ekonomik Yorumlar*, 53 (611), 57-69.
- Koç, Ö. E. (2019). Vergilemenin mükellefler üzerindeki psikolojik etkileri: Vergiden kaçınma ve vergi kaçırma üzerine bir alan araştırması. *Business and Economics Research Journal*, 10 (4), 1015-1027.
- Koçak, S., Karış, Ç. ve Çil, D. (2022). Enflasyon, enflasyon oynaklığı ve vergi gelirleri arasındaki dinamik ilişkiler: Türkiye örneği. *Uluslararası İktisadi ve İdari İncelemeler Dergisi*, (36), 209-222.
- Kornhauser, M. E. (2007), Normative and Cognitive Aspects of Tax Compliance: Literature Review and Recommendations for the IRS Regarding Individual Taxpayers. Annual Report to Congress (Volume. 2), Taxpayer Advocate Service, [Çevrim-içi: [http://taxprof.typepad.com/taxprof\\_blog/files/Kornhauser.pdf](http://taxprof.typepad.com/taxprof_blog/files/Kornhauser.pdf)], Erişim tarihi: 05.02.2022.
- Lipford, J., McCormick, R. E., & Tollison, R. D. (1993). Preaching matters. *Journal of Economic Behavior and Organization*, 21, 235-250.
- Murphy, R. (2014). The tax gap. Tax evasion in 2014 - and what can be done about it. Public and Commercial Services Union.
- Murphy, R. (2019). The European tax gap. A report for the socialists and democrats group in the European Parliament. Tax Research UK.
- Murphy, R. (2021). Reappraising the Tax Gap. *Combating Fiscal Fraud and Empowering Regulators*, 61.
- Mutlu, A. ve Taşçı, K. (2013). Vergi dairelerinin mükellefe davranış biçimlerinin vergilemede gönüllü uyuma etkisi: Malatya örneği. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 12 (45), 214-232.
- Orkunoğlu-Şahin, I. F. ve Yereli, A. B. (2018). Mükelleflerin vergiye direnme yöntemleri ve Türkiye'de günah vergilerindeki artışların değerlendirilmesi. *Sosyoekonomi*, 26 (35), 169-193.
- Pehlivan, S. ve Gökbunar, A. R. (2010). Ülkemizde Transfer Fiyatlandırmasının Yol Açtığı Tahmini Kurumlar Vergisi Kaybı. *Yönetim ve Ekonomi Dergisi*, 17 (1), 99-120.
- Polat, Z. (2020). Türkiye'de Kayıt Dışı Ekonomi Boyutları ve Çözüm Önerileri. *Sosyal, Beşeri ve İdari Bilimler Dergisi*, 3 (6), 444-462.
- Pommerehne, W. W., & Frey, B. S. (1992). The effects of tax administration on tax morale. *Sonderforschungsbereich 178-Internationalisierung der Wirtschaft*, Konstanz.
- Purohit, M. C. (2007). Corruption in tax administration. İçinde Anwar S. (Eds.), *Public sector governance and accountability series performance accountability and combating corruption*, (pp.285-301). The World Bank.
- Qaderi, B., Didar, H., & Kafami, M. (2019). Political Costs and Tax Gap. *Empirical Research in Accounting*, 9 (2), 161-194.

- Raczkowski, K. (2015). Measuring the tax gap in the European economy. *Journal of Economics and Management*, (21), 58-72.
- Raczkowski, K. & Mróz, B. (2018). Tax gap in the global economy. *Journal of Money Laundering Control*, 21 (4), 567-583.
- Rakıcı, C. ve Vural, T. (2011). Asgari ücret üzerindeki toplam vergi yükü ve asgari ücret tutarının anlamı. *Ekonomi Bilimleri Dergisi*, 3 (2), 57-68.
- Raskolnikov, A. (2006). Crime and punishment in taxation: Deceit, deterrence, and the self-adjusting penalty. *Columbia Law Review*, 106 (3), 569-642.
- Savaşan, F. (2006). Vergi aflarına mükellef tepkisi: Türkiye’de vergi aflarından kimler faydalanyor?. *Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 12, 149-171.
- Savaşan, F. ve Odabaş, H. (2005). Türkiye’de vergi kayıp ve kaçaklıklarının nedenleri üzerine ampirik bir çalışma. *SÜ İİBF Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, 10, 1-28.
- Savaşan, F., Yardımcıoğlu, F. ve Demir, İ. (2006). Türkiye’de kayıtdışı ekonomi: zaman serisi ve panel veri MIMIC. *Siyaset, Ekonomi ve Yönetim Araştırmaları Dergisi*, 4 (2), Yıl 4, 161-201.
- Scholz, J. T. & Lubell, M. (1998). Trust and taxpaying: testing the heuristic approach to collective action. *American Journal of Political Science*, 42 (2), 398-417.
- Serinkan, C. & Erdoğan, M. (2017). Vergi bilinci üzerine ampirik bir araştırma: Kırgızistan Türkiye Manas Üniversitesi örneği. *MANAS Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 6 (4), 515-529.
- Siverekli, E. Vergilendirmenin, ekonomik büyümeye ve kalkınmaya etkisi. *ERÜ İİBFD*, 21, 97-116.
- Song, Y. D. & Yarbrough, T.E. (1978). Tax ethics and taxpayer attitude: A survey public administration review. *September-October*, 38 (5), 442-452.
- Şahin, M. (2016). Mükellef psikolojisi: teorik bir inceleme. *Küresel İktisat ve İşletme Çalışmaları Dergisi*, 5 (10), 52-65.
- Şahin, M. ve Hatırlı, S. A. (2016). Türkiye’de vergi uygulamaları ve vergi ahlakı ilişkisi: Trabzon, Giresun ve Gümüşhane illeri örneği. *Gümüşhane Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Elektronik Dergisi*, 7 (18), 253-272.
- The Institute of Chartered Accountants in England and Wales (ICAEW). (2019). Digitalisation of tax: International perspectives. [Çevrim-içi: <https://www.icaew.com/-/media/corporate/files/technical/technology/thought-leadership/digital-tax.ashx>], Erişim tarihi: 10.08.2022.
- Torgler, B. (2003). Tax morale: Theory and empirical analysis of tax compliance, Doctoral thesis, University of Basel, Switzerland.
- Torgler, B., & Schneider, F. (2004). Does culture influence tax morale? Evidence from different European countries (No. 2004-17). CREMA Working paper.
- Tuay, E. ve Güvenç, İ. (2007). Türkiye’de mükelleflerin vergiye bakışı. Ankara: Gelir İdaresi Başkanlığı Mükellef Hizmetleri Daire Başkanlığı.
- Ulusoy, A. ve Karakurt, B. (2009). Vergi politikasının mali amacının karşılanamamasında vergi cennetleri ve offshore finansal merkezlerin rolü. *Tisk Akademi*, 4 (8), 81-105.
- Uyanık, A. (2019). Vergi bilinci ve vergiye gönüllü uyumun vergi gelirlerine etkilerinin değerlendirilmesi. *Maliye Dergisi*, 177, 354-386.
- Uygun, E. ve Gerçek, A. (2021). Türkiye’de vergi açığının ölçümü, 35. Uluslararası Maliye Sempozyumu, Antalya.
- Vikipedi. Resmî kalkınma yardımı. [Çevrim-içi: [https://tr.wikipedia.org/wiki/Resm%C3%AE\\_kalk%C4%B1nma\\_yard%C4%B1m%C4%B1](https://tr.wikipedia.org/wiki/Resm%C3%AE_kalk%C4%B1nma_yard%C4%B1m%C4%B1)], Erişim tarihi: 20.01.2023.
- White Paper (2016). Risk-based audits: Principles and implementation, Ecopa. [Çevrim-içi: <https://pdfs.semanticscholar.org/b0c9/3e562140a3adc370aacc99bd2742c9c0700a.pdf>], Erişim tarihi: 08.12.2022.
- Yesegat, W. A. (2009). Value added tax in Ethiopia: A study of operating costs and compliance. PhD thesis, University of New South Wales, Sydney.
- Yılmaz, L. ve Keskin, A. (2016). Panama belgeleri üzerinden ekonomik sistem tartışmaları, *Stratejik Düşünce Enstitüsü, SDE Bakış*, 2, 1-12.

Yurdakul, A. (2013). Vergi ahlakı ve vergi ahlakını belirleyen faktörlerin analizi: Bursa ili örneği. (1. Baskı). Bursa: Dora Yayıncılık.

### Extended Abstract

#### Aim and Scope

The concept of tax gap refers to the amount of tax that cannot be directly collected and the gap in tax compliance. If tax laws are not followed, income losses occur. If the tax awareness of the people is high, the voluntary compliance with the tax will also be high. In this way, income losses remain at a minimum level. Therefore, it is clear that there is a link between the tax gap and the tax compliance gap. Accurate and timely declaration of taxable income and timely payment of taxes means no tax losses. In this study, a number of external factors such as economic conditions that will enable taxpayers to comply with basic obligations completely voluntarily have been determined by investigating the situations that may adversely affect tax collection.

#### Methods

In this study, the effects of the factors affecting tax compliance on the tax deficit have been investigated and it has been stated that if these factors increase or decrease, the tax losses will decrease or increase. Identifying and taking action to reduce tax loss is a complex process. It is not possible to say that tax evasion can be completely prevented, but at least the government can reduce it to a minimum by introducing some recommendations and limitations. However, we recognize that there may be many more factors to consider when examining the tax gap and compliance behavior. We believe that with the help of research on methods to account for undetected tax non-compliance, it is possible to collect taxes without loss with the increase of tax awareness in a wide range.

#### Findings

The more satisfied citizens are with the government, the less they tend to evade taxes. The way the taxpayer perceives the ruling party may also have an impact on tax compliance. Transferring a part of the tax paid by the taxpayers as income to the party they support may increase tax compliance. Taxpayer rights help taxpayers to become more aware and fulfill their obligations in a timely and complete manner. If the opinion that the tax burden is distributed fairly in a society is dominant, a positive perspective on tax is dominant. The expectation of amnesty should not become a habit, and amnesties should be arranged in accordance with the needs. A tax amnesty prepared in this way will increase tax compliance, reduce the workload of the administration and the judiciary, and reduce the informal economy.

Since exceptions and exemptions cause deviations from the principle of generality in taxation, they increase the burden of taxpayers and the administration in tax transactions as a result of intensive use. Developments in the world of technology provide many advantages for taxpayers to fulfill their responsibilities, as well as ensuring effective tax collections. In the presence of a transparent and accountable public authority, taxpayers' knowing where their taxes are spent contributes positively to their public administration perception and increases their tax compliance. If taxpayers know that the taxes they pay are returned to them as a public service, their tax compliance will be positively affected. In this way, the tax gap does not occur or is at a minimum level.

#### Conclusion

Tax gap arises as a result of under-declaration of income, under-payment of taxes and failure to file a tax return. However, dissatisfaction with the services and expenditures of the government, unintentional mistakes, complexity of tax legislation and informal economy are effective in the formation of the deficit. The behavior of taxpayers (voluntary tax payment or tax evasion) determines whether a tax gap will occur. For this reason, understanding the sources and causes of non-compliance is one of the issues that the state should attach importance to. By measuring the tax gap, the state knows from whom the total revenue to be paid should be collected, and focuses on that area and produces solutions to the problematic areas.